

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING DIQQAT XUSUSIYATLARI TAHLILI

Madaminjonov Xojiakbar Saydamin o'g'li

xojiakbarmadaminjonov1300@gmail.com

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini

qayta tayyorlash va

ularning malakasini oshirish instituti,

"Pedagogika va psixologiya" kafedrasi katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur tezisdagi maktabgacha yoshdagi bolalarning diqqat xususiyatlari, ularning shakllanish bosqichlari hamda tarbiyaviy jarayondagi o'rni tahlil qilinadi. Bolalarning diqqatining asosiy turlari – ixtiyorsiz, ixtiyoriy va barqaror diqqat ko'rinishlari yoritiladi. Diqqatning yoshga xos o'ziga xilliklari, uni rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar hamda bog'cha pedagogining roli amaliy misollar bilan ko'rsatib beriladi. Shuningdek, bolalarda diqqatni o'stirishga qaratilgan oddiy metod va mashqlar keltiriladi. Tezis natijasida diqqatni samarali rivojlantirishga ko'maklashuvchi pedagogik yondashuvlar asoslab berilgan.

Kalit so'zlar : maktabgacha yosh, diqqat, ixtiyoriy diqqat, diqqatni rivojlantirish, bolalar psixologiyasi, tarbiyaviy jarayon

Diqqat va uning psixologik mazmuni. Diqqat — bu shaxsning ongini ma'lum bir ob'yekt yoki faoliyatga qaratish va shu holatda ushlab turish xususiyatidir. Diqqatning o'zi bilim emas, ammo u bilimni egallashga xizmat qiladigan muhim psixik jarayon hisoblanadi [1]. Maktabgacha yoshdagi bolalarda diqqat hali rivojlanish jarayonida bo'lib, ular tez chalg'iydi, bir faoliyatdan boshqasiga osongina o'tib ketadi. Bu yoshdagi diqqat ko'proq ixtiyorsiz bo'lib, bola o'zining istagi bilan emas, balki tashqi muhitdagi qiziqarli narsalar ta'sirida biror faoliyatga e'tibor qaratadi [2].

Maktabgacha yoshdagi bolalarning diqqat turlari

Psixologik adabiyotlarda diqqat odatda **uch asosiy turga** ajratiladi: **ixtiyorsiz diqqat**, **ixtiyoriy diqqat**, va **barqaror diqqat**. Har bir tur bolaning yosh xususiyatlari va faoliyat turiga ko'ra o'ziga xos tarzda shakllanadi.

Ixtiyorsiz diqqat — bu bolaning ongli harakati bilan emas, balki tashqi muhitdagi kuchli, yangi yoki qiziqarli ta'sirlar natijasida yuzaga keladigan diqqatdir. Masalan, baland tovush, yorqin rang, harakatdagi predmetlar bolaning e'tiborini o'ziga tortadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda aynan ixtiyorsiz diqqat ustunlik qiladi, chunki ular atrofdagi hodisalarga tabiiy va avtomatik ravishda javob berishadi. Bu holat, odatda, bolalarning o'yin paytida yoki yangi o'yinchoq ko'rganida yaqqol namoyon bo'ladi [2].

Ixtiyoriy diqqat esa bolaning o'z irodasi bilan biror faoliyatga ongli ravishda e'tibor qaratishi va uni boshqarishi demakdir. Bu diqqat turi odatda 5–6 yoshdan boshlab shakllana boshlaydi. Bola topshiriqni bajarish uchun o'zini majburlab, diqqatini bir nuqtaga jamlaydi. Ixtiyoriy diqqatni rivojlantirish uchun bola ma'lum darajada ichki intizom, motivatsiya va qiziqishga ega bo'lishi kerak [3].

Barqaror diqqat esa ma'lum vaqt davomida diqqatni bir faoliyatga jamlab ushlab turish qobiliyatidir. Bu diqqat turi o'yin, rasm chizish, konstruktor yig'ish kabi uzluksiz mashg'ulotlarda namoyon bo'ladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda bu diqqat 5–10 daqiqa atrofida saqlanadi, keyinchalik bu muddat oshib boradi. Tarbiyachi tomonidan to'g'ri tanlangan didaktik materiallar va motivatsion usullar bu jarayonga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [4].

Diqqatning bu turlari o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, bola psixikasining mustahkamlanishida, o'rganish va xulq-atvorni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Tayyor bo'lsangiz, keyingi **Xulosa** bo'limini yozaman. Yozishimni davom ettiraymi?

窗体顶端

窗体底端

Diqqatni shakllantirishga ta'sir etuvchi omillar

Bolalarning diqqatini rivojlantirishda quyidagi omillar muhim rol o'ynaydi:

Pedagogik yondashuv – tarbiyachining ovoz ohangi, uslub va sabr-toqati;

Mashg'ulot shakllari – qiziqarli o'yinlar, rasmlar, konstruktorlar, topshiriqlar orqali ishlash;

Tashkiliy muhit – tinch, chalg'ituvchi omillardan xoli guruh xonasi;

Oilaviy tarbiya – ota-onaning bolaga bergan e'tibori va yondashuvi [2][5].

Diqqatni rivojlantirishda qo'llaniladigan mashqlar

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlayotganda diqqatni rivojlantirishga qaratilgan mashqlar ularda nafaqat e'tibor qaratish qobiliyatini, balki eslab qolish, tafakkur qilish, kuzatuvchanlik va eshitish orqali idrok qilish salohiyatini ham kuchaytiradi. Quyida keltirilgan oddiy, ammo samarali mashqlar orqali bolalarning diqqatini bosqichma-bosqich shakllantirish mumkin:

1. “E'tiborli tingla” mashqi

Bu mashq bolalarning eshitish orqali diqqatini jamlashiga yordam beradi. Tarbiyachi qisqa, sodda matn yoki hikoya o'qiydi. Matn ichida bola uchun tanish bo'lgan predmetlar yoki harakatlar bo'ladi. So'ngra bolalarga matn asosida savollar beriladi: “Kim nima qildi?”, “Nima rangda edi?”, “Qayerga bordi?” kabi. Bu mashq bolalarning e'tiborini voqea ketma-ketligiga, muhim detallarni ajratishga yo'naltiradi va faol tinglash malakasini rivojlantiradi [3].

2. “Ranglarni ajrat” mashqi

Bu mashq orqali bolalar vizual (ko'rish) diqqatni mashq qilishadi. Tarbiyachi bolalarga ichida har xil rangdagi buyumlar bo'lgan rasm yoki kartinkani ko'rsatadi. Bola esa, masalan, faqat qizil rangli buyumlarni topishi kerak. Keyin mashqni boshqa ranglarda davom ettirish mumkin. Bu usul bolalarda ranglar farqini aniqlash, tafsilotlarga e'tibor qaratish va izchillikni saqlab qolish malakasini rivojlantiradi [4].

3. “Nimani o'zgartirdim?” mashqi

Bu mashq qisqa vaqtli xotira va diqqatning tezligini oshirish uchun xizmat qiladi. Tarbiyachi stolga bir necha buyumlarni joylashtiradi (masalan, kubik, qalam, mashina, ayiqcha). So'ng bola 5–10 soniyaga bu buyumlarga qaraydi. Keyin bola ko'zini yumgan yoki orqasini o'giran vaqtida tarbiyachi buyumlardan birini olib qo'yadi yoki o'rnini o'zgartiradi. Bola esa, nima o'zgarganini aniqlashi kerak. Bu mashq bolaning kuzatuvchanligi va vizual e'tiborini oshiradi [5].

4. “Harakatni takrorla” mashqi

Bu mashq diqqat bilan kuzatish va eslab qolishga asoslangan. Tarbiyachi ketma-ket 3–4 xil harakat bajaradi (masalan: qo'l chapga, keyin boshni egish, qo'lni qarsak, o'rindan turish). Bola esa bu harakatlarni xuddi shu tartibda takrorlashi kerak. Mashq asta-sekin murakkablashtirilib, harakatlar soni ko'paytiriladi. Bu o'yin bolada nafaqat diqqat, balki xotira, muvofiqlik va tanani boshqarish qobiliyatini ham kuchaytiradi [2].

Umuman olganda, diqqatni rivojlantirishga qaratilgan bunday o'yinli mashg'ulotlar orqali bolalar o'zlarining faol idrok qilish, fikrni jamlash, tafakkur qilish va eslab qolish qobiliyatlarini zavqli shaklda mustahkamlashadi.

Bunday mashqlar bolalarning fikrni jamlash, eslab qolish, tafakkur qilish qobiliyatlarini ham faollashtiradi [4].

Xulosa

Maktabgacha yoshdagi bolalarda diqqatning shakllanishi va rivojlanishi ularning psixik taraqqiyotida muhim o'rin tutadi. Ushbu yosh davrida ixtiyorsiz diqqat ustunlik qilsa-da, maqsadli va izchil tarbiyaviy ta'sir orqali ixtiyoriy va barqaror diqqat turlarining shakllanishiga asos yaratish mumkin. Diqqatning to'g'ri rivojlanishi bola tafakkuri, xotirasi, nutqi va o'quv faoliyati uchun muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyachilar tomonidan qo'llaniladigan turli diqqat mashqlari va o'yinlari bolalarning e'tiborini bir nuqtaga jamlay olish, tafsilotlarni ajrata olish, kuzatuvchanlik va eshitish orqali idrok qilish kabi ko'nikmalarini samarali shakllantiradi. Bunda bolalarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari va individual farqlari inobatga olingan holda ishlash ayniqsa muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, diqqatni rivojlantirish maktabgacha yoshdagi bolalarda kelgusidagi o'quv faoliyati va kundalik hayotdagi muammolarni mustaqil hal etish ko'nikmalari uchun muhim tayyorgarlik bosqichidir. Shu bois, pedagoglar tomonidan bu yo'nalishga jiddiy e'tibor qaratilishi, diqqat bilan ishlashga mo'ljallangan metodik vositalar va mashqlarning tizimli qo'llanilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'oziev E.G. *Psixologiya*. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2002. – 368 b.
2. Aminov A.A., G'ulomov S.S. *Bola psixologiyasi*. – Toshkent: O'qituvchi, 1994. – 240 b.
3. Xasanboyeva N.X. *Maktabgacha ta'lim psixologiyasi*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 215 b.
4. Qodirova R. *Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishida didaktik o'yinlarning ahamiyati*. – Toshkent: Iste'dod, 2020. – 152 b.
5. Turaeva N., Jo'raeva D. *Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan mashg'ulot o'tkazish metodikasi*. – Toshkent: Ilm Ziya, 2021. – 198 b.